

VII. РЕЦЕНЗІЇ ТА
ОГЛЯДИ

*Волощук Мирослав
(Івано-Франківськ)*

**FONT MÁRTA. KOLOMAN THE LEARNED, KING OF HUNGARY.
– SZEGED, 2001. – 110 L.**
**ФОНТ МАРТА. КОЛОМАН КНИЖНИК, КОРОЛЬ УГОРЩИНИ.
– СЕГЕД, 2001. – 110 С.**

Історична біографістика завжди була одним з пріоритетних напрямків історичної науки, особливо в контексті вивчення процесів становлення і розвитку ранньосередньовічних монархій Центральної Європи, авторами чого були видатні особи свого часу, зокрема для Угорського королівства – Коломан I Книжник (Colomanus, 1074–1116 pp.).

У даному контексті монографія, що з'явилася завдяки старанням печської дослідниці Марти Фонт є важливою не тільки для безпосередньо угорської науки, але і для тих, хто цікавиться східнослов'янськими старожитностями¹. Представник династії Арпадів впродовж власного правління неодноразово проявляв активність у стосунках з князями Русі, тому оцінка колегою з Угорщини даної особи набуває подвійної актуальності.

Загальний, поверхневий аналіз роботи відображає наміри автора глибоко і всесторонньо розглянути історичні перипетії приходу до влади і безпосередньо правління Коломана. Дослідниця обрала для вивчення і переоцінки найбільш дискусійні питання з біографії даного представника роду Арпадів.

Однією з перших проблем, поставлених Мартою Фонт для вирішення являється ідентифікація походження імені майбутнього короля, яке судячи з лінгвістичних даних – неугорського типу. Історик припускає, що вибір батьками імені для власного сина могло відбутися в результаті локальної популярності в Нижній Австрії і Угорщині вказаного періоду культу шотландського місіонера Коломана. Інша версія щодо вибору імені свідчить про латинський переклад поняття «Colomanus» – «голуб», птаха, який достатньо символічно сприймався населенням протягом усього Середньовіччя.

Історик підкреслювала, що порівняно зі своїм братом Алмошем, слабкий фізично і вихований для служіння Богу, Коломан мав небагато шансів зійти на трон після смерті свого дядька – короля Ласло I (Ladislaus, 1077–1095 pp.) і ще менше його утримати після коронації весною 1096 р. Складність політичної ситуації в країні, конфлікт із Алмошем, який шукав підтримки в сусідніх династіях (Пястів, Франконської та ін.), як вважає історик, не передбачали тривалого правління нового монарха. Ускладнювала адаптацію Коломана в якості короля діяльність послідовників язичницького культу, які мешкали в Алфьолді (територія Угорщини), продовжуючи справу повсталого проти християн на початку 40-х р. XI ст. вождя Вати.

Престолонаслідник, на думку М. Фонт, за прикладом Іштвана I Святого (Stephanus, 1000–1038 pp.), не тільки зумів розправитися із зовнішніми ворогами, розбивши німецьку армію в 1108 р. біля Пожоні (тепер – м. Братислава), але і створивши новий звід законів, що стабілізувало ситуацію в країні. Взаємостосунки з братом Алмошем залагодилися шляхом встановлення останнього управителем Хорватії і Славонії – від 1102 р. території Угорського королівства.

Приклад Іштвана Святого спричинив прихильність Коломана до знань, інтересу до книг і ін. На думку дослідника, саме король виявився причетним до появи життєпису першого угорського помазаника, написаного єпископом Дьєра – Гартвіком. При Коломані створювалися також одні з перших офіційних хронік правлячої династії, метою яких було також довести легітимність приходу Коломана до влади.

Детально розглядаючи особовий склад оточення короля, М. Фонт описала, хто

входив до курії монарха, при цьому характеризуючи як особовий статус світських персон (у тому числі – іноземців), так і представників духовництва (архієпископа Естергому, єпископів Печа і Дьєра). Важливість їх присутності певним чином впливала на ухвалення рішень з приводу організації внутрішньої і зовнішньої політики династії.

Важливим аспектом власного дослідження М. Фонт вибрала проблему збору Коломаном податків, їх типологізації, класифікації тощо. Історик відзначала, що піддани короля були зобов'язані привезти необхідну кількість податей до 29 вересня поточного року (свято святого Михайла) в одну із резиденцій Арпадів – м. Естергом. У разі спізнення винуватець повинен був сплатити подвійну суму. Як правило, васали короля і залежне населення оплачувало у формі натуральної ренти. Великі доходи в казну династії приносили торгівля кінями і сіллю, поклавів якої особливо багато було в Трансильванії. Позитивно на економічний розвиток країни вплинув лояльний прийом Коломаном великої кількості мусульманського і єврейського населення, яке втікало з Німеччини, Франції, Аппенінського півострова і т.д., потерпаючи від гонінь хрестоносців і їх послідовників.

Проте, як упевнено доводить історик, на момент правління короля володіння Арпадів в демографічному сенсі все ж значно спорожніли. Коломану необхідно було розпочати заселення Корони іноземцями, щоб поповнити склад підданих правлячої династії. Таким чином, в королівство методично переселялися представники західно-християнського світу (зокрема, німці), кочівники (печеніги, наприклад), а також слов'яни, про що свідчить чисельний топографічний матеріал.

Зовнішню політику Коломана майже все життя супроводжував успіх. Окрім приєднаних земель Адріатичного узбережжя, король взяв непряму участь в І Хрестовому поході, пропустивши війська Годфріда Бульонського і Раймонда Тулузького через власні землі, забезпечивши «Хрестове воїнство» провіантом. Позитивними були відносини з Польщею. Єдиної важкої поразки король зазнав в Галицькій землі неподалік від м. Перемишля (1099 р.). Про наслідки розгрому угорських військ об'єднаними полками Ростиславовичів і їх союзників Коломан жалкував навіть на смертному одрі.

Не виключено, що з метою поліпшення відносин зі своїм братом Алмошем і можливої організації спільного з переяславським князем Володимиром Мономахом походу проти половців (як ніхто причетних до поразки 1099 р.) король моделював власну шлюбну політику. Саме таким чином Марта Фонт пояснює причини весілля Коломана з дочкою згаданого вище руського князя – 16-річної Євфимією в 1112 р.

У цілому, книга печеської дослідниці, на наш погляд, покликана змінити існуючу в історіографії думку про Коломана I Книжника. Історик має намір переконати читача в необ'єктивності існуючого образу короля, як жорстокого, підлого, хитрого і безкомпромісного правителя, який осліпив свого брата і племінника (Алмоша і Белу, відповідно), який вигнав з Угорщини свою другу дружину (згадану Євфимію), буцімто запідозрену в подружній зраді.

М. Фонт приводить також вельми вагомні позитивні сторони його перебування при владі: будівництво церков, монастирів, розвиток книжкової справи, початок глорифікації угорської історичної пам'яті. Проте, автор не забуває нагадати, що зі смертю сина Коломана – Іштвана II (Stephanus, 1116–1131 pp.) генеалогічне відгалуження Арпадів по лінії Гейми I (Geza, 1074–1077 pp.) присіклося назавжди.

¹ У даному випадку читач має справу з третім і наразі останнім по рахунку виданням Марти Фонт, присвяченому Коломанові I Книжнику. Перші дві книги були видані угорською мовою (Font M. Így élt Könyves Kálmán. – Budapest, 1993; Font M. Könyves Kálmán és kora. – Székszárd, 1999). Монографія, що рецензується – англomовна. Див.: Font M. Koloman the Learned, king of Hungary. – Szeged: Szegedi Középkorász Műhely, 2001. – 110 s.